

UPOŠTEVANJE KULTURNE RAZLIČNOSTI UPORABNIKOV KNJIŽNIC

Avtorji: *Franci Pivec, Meliha Alić, Ramadan Beshiri, Borjana Hristova, Ivan Pehar, Ranko Risojević*

Moderator: Franci Pivec (Institut informacijskih znanosti, Maribor)

Kontaktni naslov: franci.pivec@izum.si

Izhodišče razprave je bilo, da domala vse knjižnice v mreži COBISS.Net delujejo v poudarjeno večkulturnem okolju in da je upoštevanje večkulturnosti ter podpiranje medkulturnega dialoga deklarirana visoka prioriteta njihovih družbenih okolij. Za sodobno knjižnico je nujno, da pozna kulturne profile svojih uporabnikov in da jim omogoči, da živijo in izražajo svojo kulturno identiteto. Ni dvoma, da to tudi bistveno prispeva k večjemu pomenu in uporabi knjižnice v njenem okolju. Udeleženci okrogle mize so iskali odgovore na naslednja vprašanja:

- Ali naj bo knjižnica "trdnjava" večinske kulture njenega okolja, ali pa se mora s posebno pozornostjo posvečati tudi kulturam manjšinskih skupnosti, ki so usmerjene na njene storitve?
- Ali se knjižnice na sploh dovolj ukvarjajo s študijami uporabnikov in kako v svoje programe delovanja vgrajujejo zadovoljevanje kulturnih potreb obstoječih in potencialnih uporabnikov?
- Na kakšne načine lahko knjižnica spodbudi in obogati medkulturni dialog?
- Kakšne značilnosti naj bi imela večkulturna knjižnica, ki glede tega upošteva usmeritve mednarodnih organizacij UNESCO in IFLA?
- Lahko predstavimo tudi primere "pozitivne prakse" glede upoštevanja kulturne različnosti uporabnikov knjižnic?

Na vsa zastavljena vprašanja so s svojimi prispevki ugodoma odgovarjali povabljeni razpravljavci, ki so orisali izkušnje iz različnih kulturnih okolij:

- iz Sarajeva je prišla ministrica za šolstvo Federacije BiH Meliha Alić;
- iz Prištine je z uvodnim sestavkom sodeloval Ramadan Beshiri, sodelavec Ministrstva za kulturo Kosova;

- iz Makedonije je prišel Naume Gorgievski, direktor Univerzitetne knjižnice v Bitoli;
- bolgarski pogled na temo je predstavila dr. Borjana Hristova, direktorica Nacionalne knjižnice v Sofiji;
- iz Hrvaške je z uvodnim prispevkom sodeloval mag. Ivan Pehar, direktor Mestne knjižnice v Zadru;
- iz Banjaluke je prišel Ranko Risojević, direktor Univerzitetne knjižnice;
- v uvodni razčlembi teme je sodeloval Sreten Ugričić, ravnatelj Nacionalne biblioteke Srbije iz Beograda;
- prispevek je podala tudi dr. Vlasta Zabukovec z Oddelka za bibliotekarstvo in informacijske znanosti Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.

Nekateri od uvodnih razpravljavcev so oddali svoje prispevke v pisni obliki, ki jih v nadaljevanju objavljamo. Drugi se za to niso odločili, zato naj samo skiciram njihova zanimiva razmišljanja, saj so predstavili zelo zanimive poante in rad bi jih še enkrat vzpodbudil, da bi jih tudi zapisali:

- Sreten Ugričić se na konferencah COBISS zmeraj izkaže kot pronicljiv in provokativen mislec – tokrat je problematiziral osnovni pojem, s katerim smo se ukvarjali. Kulturna različnost je sicer vredna vse pozornosti, toda nujno v povezavi s kulturno univerzalnostjo. Če pozabimo, da gre za iskanje ravnovesja in se postavimo le na eno stran – tokrat pač na stran različnosti, kot smo se kdaj prej postavljali na stran univerzalnosti – se izpostavljam veliki nevarnosti konfliktnega razvoja.
- Dr. Vlasta Zabukovec je nastopila s poglobljeno razčlemba pojava multikulturnosti, ki ga je povezala s komuniciranjem, znanjem in vseživljenjskim učenjem.
- Med razpravljavci je posebno pozornost vzbudil dr. Stoyan Denchev, rektor Državne univerze za knjižničarske študije in informacijsko tehnologijo iz Sofije, ki je govoril o nevarnosti „babilonske zmede“. Predlagal je, da bi se knjižnice glede upoštevanja kulturne različnosti uporabnikov približe seznanile z ureditvijo za Švede na Finskem.

V sklepu želim opozoriti, da je okrogla miza opozorila na resno vprašanje kakovostnega poznavanja potreb

uporabnikov knjižnic. Proučevanje uporabnikov je nerazvito in podcenjevano, saj se navadno predpostavlja, da o uporabnikih že vnaprej vse vemo. Zato se lahko zgodi, da bo "leto medkulturnega dialoga" izzvenelo kot prazna deklaracija in ne bo prineslo nobenega resnega premika v smeri sistematične graditve večkulturne knjižnice.

COBISS.Net je naravnano medkulturno in s tem že sam po sebi vzpodbuja razvoj knjižničarstva v tej smeri, vendar pa predstavlja le orodje, glavno vlogo pa imajo ljudje, ki ga hočejo "vzeti v roke" in znajo z njegovo podporo obogatiti kulturni dialog med kulturno različnimi uporabniki na Balkanu. Ali je kdo, ki misli, da to ni potrebno?

Meliha Alić (Ministrica za šolstvo Federacije BiH, Sarajevo): Pomen sistema COBISS za Bosno in Hercegovino

Kontaktni naslov: fmon@bih.net.ba

Iz Sarajeva, mesta, ki je obstalo le zahvaljujoč neuničljivosti ideje o medsebojni prepletenosti različnosti, prinašam izročilo "spoštovanja kulturnih razlik", ki je v tkivo Bosne in Hercegovine vtakano od njenih začetkov.

Naj v trenutkih, ko vsi skupaj, ob promoviranju lastnih posebnosti, na nov in nenavaden način vzpostavljamo "mostove prijateljstva", čestitam COBISS-u, ki daje neprecenljiv prispevek k našemu multimedijскому srečevanju, ob njegovi 20-letnici. Danes govorimo o novih bibliografskih sistemih, o pomenu knjižnic, ki imajo od svojega nastanka dalje poslanstvo ohranjanja kulturnega in duhovnega bogastva, spravljenega v "zakladnice znanja", namenjenega vsem današnjim in prihodnjim radovednežem, vsem neutrudnim iskalcem novih in neraziskanih spoznanj.

Prepoznavanje lastne kulture v spletu drugih in drugačnih kultur je v kontekstu Bosne in Hercegovine že samo po sebi povabilo k medsebojnemu spoznavanju s ciljem, da bi razvijali in ohranjali, kar nam je najvrednejše.

Knjižnice so res prave zakladnice zbirk, ki ohranjajo "dušo" in bogastvo skupnosti v podobi različnih vsebin in jezikov; zbirk, ki so odprte uporabnikom, da bi jih prepoznali in raziskovali na vedno nove in drugačne načine.

Strokovna selekcija zbirk, transparentnost in dostopnost za javnost so le nekatere od smernic Sveta Evrope in prav vzpostavitev mreže uporabnikov, ki se hočejo kar največ naučiti, pomaga, da je ta svet različnosti povezan in vsem blizu.

Multimedijско predstavljane kulture manjšin in razvijanje tesnejših odnosov z drugimi kulturami, izobraževal-

nimi, znanstvenimi in informacijskimi institucijami je še prav posebej pomembno v Bosni in Hercegovini. V času, ki preti, da bodo posebnosti postale izolirani svetovi, delujoči sami zase, je razvijanje občutljivosti in odprtega komunikacijskega odnosa med različnimi svetovi in kulturami bistvena predpostavka za prihodnost, zasnovano na medsebojnem razumevanju in strpnosti. COBISS se zato pojavlja kot program prihodnosti, ki je zasnovan na promociji skupnih univerzalnih vrednot in "skupnega dobrega" in ki še posebej pospešuje izmenjavo znanja na področjih izobraževanja in znanosti ter dostopnost informacij ne glede na kulturne meje v regiji.

Za Bosno in Hercegovino je COBISS naredil čudež, ko je združil podatke in fonde v državah jugovzhodne Evrope, začeni s Slovenijo, Bosno in Hercegovino, Makedonijo, Srbijo, Črno goro. In trdno verjamem, da bo še naprej opravljal poslanstvo širjenja in povezovanja mrež uporabnikov ter bo ostal kooperativen in povezujoč bibliografski sistem.

Prevedel Franci Pivec.

Ramadan Beshiri (Ministrstvo za kulturo Kosova): Upoštevanje kulturnih razlik pri uporabnikih knjižnic na Kosovem

Kontaktni naslov: ramadanb2001@yahoo.com

Kosovo je multietnična skupnost. Knjižnični sistem predstavlja enega od pomembnih družbenih virov. Danes je na Kosovu 332 knjižnic: Narodna in univerzitetna knjižnica je največja, mrežo pa sestavlja še 8 medobčinskih s 110 občinskimi javnimi knjižnicami (vključno z oddelki), 35 visokošolskih, 10 specializiranih, več kot 143 knjižnic osnovnih šol in 25 knjižnic srednjih šol. Na vrhu te mreže je Narodna in univerzitetna knjižnica Kosova (NUKK) s preko milijon knjig in drugih publikacij. Obstajata tudi dva "infobusa" – v Mitrovici in Prizrenu. Delujejo še trije "ameriški kotički" – v Prištini, Prizrenu in Mitrovici.

Glavni cilji in naloge knjižnic v zvezi z večkulturnostjo so: uveljavljanje in razvoj večkulturnosti, družbene tolerance in dialoga, ohranjanje in proučevanje večkulturnega značaja skupnosti, upoštevanje nacionalne identitete državljanov in utrjevanje mednacionalne strpnosti. Naloga knjižnic je seveda tudi zagotavljanje odprtega dostopa in služenje različnim kulturam, večjezičnosti, kot srečevališče za zблиževanje ljudi, kot središče skupnosti, nevtralni prostor za izmenjavo idej in izražanje mnenj na vseh področjih kulture itd. Glede na to, da večina knjižnic na Kosovu deluje v večkulturnih okolišjih, pripada upoštevanju večkulturnosti in podpiranju medkulturnega dialoga visoka prioriteta v naši sodobni

demokratični družbi. Naše knjižnice morajo poznati in poznajo kulturne profile svojih uporabnikov in jim omogočajo, da izrazijo svojo kulturno identiteto. Ni dvoma, da se na ta način povečuje pomen in uporabnost knjižnic v njihovih okoljih.

Kosovske knjižnice si prizadevajo bolje spoznati uporabnike in kulturne potrebe potencialnih obiskovalcev. Upoštevajo tudi Iflin manifest in smernice o knjižnicah v večkulturnem okolju. Uporabniki lahko v vseh knjižnicah zadovoljujejo svoje kulturne potrebe v svojem jeziku. Tudi komunikacija je večjezična in se vodi v različnih jezikih: v albanskem, srbskem, turškem, bošnjaškem in drugih. Na Kosovu je veliko primerov ohranjanja kulturne identitete manjšinskih narodov in razvoja medkulturnega sodelovanja v knjižnicah. Lahko rečemo, da so kosovske knjižnice centri večkulturnosti, strpnosti in sodelovanja, s čimer se potrjuje misel francoskega filozofa iz 17. stol. B. Pascala: "Različnost brez enotnosti je anarhija, enotnost brez različnosti pa je tiranija."

Vrsta knjižnic	Število knjižnic	Albanske knjižnice	Srbske knjižnice	Turške knjižnice	Bosanske knjižnice	Drugo	Skupaj
Javne	118	738.769	297.201	18.646	3.623	21.258	1.079.497
Univerzitetne	35						292.550
Specialne	10						88.687
Srednješolske	25	102.985	35.293	2.580		6.695	155.153
Osnovnošolske	143	357.167	59.798	4.733		7.703	429.701
Skupaj	332	1.198.921	392.292	25.959		39.279	2.045.588
NUKK	1						1.000.000

Tabela 1: Stanje knjižnic na Kosovu

Knjižnice imajo izjemno pomembno vlogo v preobrazbi Kosova iz večkulturne v medkulturno skupnost vseh državljanov, zasnovano na medsebojnem razumevanju in sprejemanju različnosti, kar mora postati naša primerjalna prednost. Kosovske knjižnice prispevajo k uresničevanju manjšinskih pravic, razvijanju večkulturnosti, sožitja in strpnosti. V vsaki knjižnici obstajajo zbirke za manjšino in v krajih, kjer živijo večje manjšinske skupnosti obstajajo tudi knjižnice za manjšine oz. srbski, turški, bošnjaški idr. kulturni centri. Knjižnica „Latif Berisha“ v Mitrovici je pred letom dni formirala kotichek z zbirko knjig v bošnjaškem jeziku. Tudi v Vitimirici (Peć) in Brodu (Prizren) dobro delujejo knjižnice z zbirkami v bošnjaškem jeziku. V vasi Mamusha (Prizren) obstaja bogata knjižnica turške manjšine. Takšnih primerov, ki prispevajo k afirmiranju in razvoju večkulturnosti, družbene strpnosti in dialoga, ohranjanju, proučevanju in pospeševanju večnacionalnega značaja skupnosti, upoštevanju nacionalne

identitete državljanov in utrjevanju mednarodne strpnosti, je na Kosovu še veliko. Nekatere kategorije – posamezniki, priseljenci, začasni delavci ipd. – nimajo svojih knjižnic, saj ni gradiva v njihovem jeziku.

Knjižnica je dolžna zagotoviti večkulturni pristop do informacij vsem uporabnikom ter pri tem vzpodbujati medkulturni dialog, formirati ustrezne zbirke, zagotavljati dostop do časopisov, katalog v več jezikih itd. Večkulturna knjižnica je arena učenja, kulturno središče, kraj srečevanja, izražanja različnih mnenj in spodbujanja integracije.

Na Kosovu obstajajo po občinah kulturni centri in kot primer navajam Kulturni center v Lipjanu. Preko donacije OSCE in drugih je knjižnica pridobila okoli 7.600 knjig v srbskem jeziku ter potrebno opremo za knjižnico. Knjižnica je dobro opremljena in omogoča dostop do informacij vsem prebivalcem občine. V njeni čitalnici je mogoče dobiti vse knjige, ki se tičejo varovanja pravic, interesov in kulture manjšin pri nas in po svetu. Center sicer ni namenjen le manjšini in prizadevamo si, da bi se izognili kulturni getoizaciji manjšine in spodbudili k sodelovanju vse prebivalce. Preprečujemo agresivnost, do katere lahko pride, če se večinsko prebivalstvo čuti izzvano.

Spodbujamo povezovanje kosovskih knjižnic s sestrskimi knjižnicami v drugih državah in takšni primeri obstajajo v Albaniji, Franciji, na Hrvaškem, v Sloveniji, kar vse prispeva k boljšemu poznavanju različnih kultur in večjezičnosti. Obstajajo ameriški kotichek v Prištini, Prizrenu, Mitrovici, ki tudi prispevajo k spoznavanju drugih kultur in k pridobivanju izkušnje medkulturne skupnosti. Program Ameriški kotichek na Kosovu daje kosovski javnosti pomembne informacije o ZDA, gosti predavatelje, organizira delavnice in sestanke ter zanimive prireditve za lokalno prebivalstvo, kot so projekcije ameriških filmov, tečaji angleščine, večeri ameriških iger itd.

Ameriški kotichek v Prištini so odprli v NUKK 20. novembra leta 2003 in je plod partnerstva s prištinsko izpostavo ameriškega urada za odnose z javnostjo. Članstvo je brezplačno in odprto za vse. Na voljo so zbirke knjig, brošur, DVD-jev v angleškem in albanskem jeziku. V tem smislu je Ameriški kotichek v Prištini prostor srečevanja ameriške in kosovske kulture.

Infobus v Prizrenu in drugi Mitrovici imata, razen zagotavljanja dostopa do informacij v ruralnih okoljih in posojanja knjig, tudi vlogo ohranjanja kulturne identitete manjšinskih narodov in razvijanja medkulturnega sodelovanja.

Iz angleščine prevedel Franci Pivec.

Borjana Hristova (Bolgarska nacionalna knjižnica, Sofija): Odnos nacionalne knjižnice do večinske in manjšinske kulture

Kontaktni naslov: hristova@nationallibrary.bg

Govorila bom o manjšinah in večini ter o njihovem mestu v dejavnosti knjižnic, posebej v delovanju Nacionalne knjižnice.

Nacionalna knjižnica nima in ne sme gojiti enostranskih nagnjenj na tem področju, pač pa mora na državni ravni služiti tako manjšinam kot večinam. Osebna izkušnja me prepričuje, da bolj ko podčrtujemo probleme manjšin in bolj ko ločujemo njihove zbirke, slabše se počutijo kot manjšina. Takšna politika ovira in upočasnjuje njeno zadostno integriranost.

Po mojem mnenju je treba posebej gledati na ljudi, ki so v neenakem položaju in ki potrebujejo dodatno skrb pri zagotavljanju polnega dostopa do vseh informacijskih virov v knjižnici. V tej zvezi presojam, da naša knjižnica ni dovolj razvita, saj lahko ta trenutek ponudimo edinele dve čitalniški mesti s posebno tehnično opremo za slepe uporabnike.

Obravnavana vprašanja o nacionalnih manjšinah (Cigani, Judje, Turki itd.) razumem na dva načina:

- Po eni strani moramo kot narodna knjižnica vseh narodov v državi zbirati vse izdaje, objavljene v državi, ne glede na to, s katero narodno skupino so povezane in v katerem jeziku so napisane. Jasno je, da imamo vse bolgarske časopise, a tudi "Jewish News" in časopis "Zaman" v turškem jeziku ter vse druge izdaje, ne glede na njihove založnike.
- Po drugi strani ponujamo vsestranske priložnosti vsem kategorijam bralcev; uporabljajo naše fonde rokopisov, redkih in vrednih izdaj pa tudi najbolj sodobne podatkovne baze, pri čemer je naša edina zahteva, da so ustrezno usposobljeni. Da bi proučili interese naših bralcev, opravljamo redno letno analizo zahtevkov za izposojanje naslovov in analizo referenc ter na ta način gradimo fleksibilno strategijo za prihodnost naše Nacionalne knjižnice. Delamo tudi analize neizpolnjenih zahtevkov, da bi izvedeli, kaj nam manjka in kaj moramo retrospektivno še priskrbeti. Lahko rečem, da imamo večkulturne zbirke, kar pomeni, da zajemamo različne kulture skozi različna obdobja, ki se ne nanašajo zgolj na bolgarsko ozemlje.

Izmenjujemo bibliografije, knjige in strokovnjake z mnogimi evropskimi in ameriškimi knjižnicami ter servisiramo v celoti vse socialne in etnične skupine v Bolgariji,

ki jih zanimajo naši fondi. Pripravljeni smo odpreti naše kataloge za vse Bolgare v tujini, pa tudi za vse druge, ki jih zanimajo naši fondi.

Aktivnosti COBISS, pri katerem se že počutimo kot polnopravni člani, vidim kot velik korak v razvoju medkulturnega dialoga in to nam bo pomagalo, da postanemo večkulturna knjižnica. Strinjam pa se s tem, kar je rekla Mirjam Milharčič Hladnik, da se namreč multikulturno mišljenje začne v nas samih. Mi sami ga moramo najprej sprejeti in šele nato lahko kot knjižničarji ustvarimo tudi večkulturne knjižnice. Na tej osnovi bodo tudi države postale večkulturne. Kot smo slišali Ingrid Parent, v naši digitalni dobi ne le da obnavljamo preteklost, ampak pišemo tudi novo zgodovino, kar postavlja pred knjižnice ne le zahtevne, ampak tudi zelo nevarne naloge.

Iz angleščine prevedel Franci Pivec.

Ivan Pehar, Mestna knjižnica Zadar: Upoštevanje kulturnih razlik pri uporabnikih knjižnice

Kontaktni naslov: ivan.pehar@gkzd.hr

"Odkrivanje drugih je odkrivanje odnosov, ne ovir."
(Claude Levi-Strauss)

Multikulturnost in interkulturalnost: pojmi iz zgodovine življenja in teorije

Pojem kulturne različnosti je star toliko kot človeštvo. Ko je človek začel potovati in menjavati svoje stalno prebivališče, so nastale in postale prepoznane razlike med različnimi kulturami, rasami, verskimi prepričanji in narodi na sploh.

Multikulturnost, interkulturalnost (pozneje še transkulturalnost in plurikulturnost) (Dragojević, 1999) se kot pojmi pojavijo šele v sedemdesetih letih 20. stoletja, predvsem v Avstraliji, Novi Zelandiji, Kanadi, in sicer kot posledica povečanega doseljevanja prebivalcev iz različnih delov sveta, posebej še iz Evrope. V Evropi pridejo ti pojmi v uporabo nekaj kasneje, čeprav jih v praksi doživljamo že od prvih selitev narodov naprej, od prazgodovine preko zgodovinskega razvoja narodov do nastanka njihovih držav, s katerimi se pojavijo tudi etnične manjšine. Danes Zahodna Evropa šteje preko 30 milijonov ljudi, ki pripadajo zgodovinskim manjšinam in nosijo s seboj takšno ali drugačno obliko kulturne ali kakšne druge različnosti. (Perotti, 1995, 37) Priče smo sodobnemu rojevanju Evropske unije, države brez meja, kar spodbuja pojav eko-

nomske migracije in pospešuje etnično, rasno, versko in kulturno raznolikost.

Pojmi multikulturalnost in interkulturalnost se uporabljajo v šoli kot sinonimi za sprejemanje in spoštovanje tujih kultur, običajev in religij, kot pojmi pa pomenijo tudi zagotavljanje pogojev za ohranjanje nacionalne in kulturne identitete, lastnega jezika, tradicije in vere. Multikulturalnost lahko definiramo kot "ideal skladnega sožitja kulturno različnih skupin v kontekstu ideje pluralne družbe" (Spajčić-Vrkaš, 2001, 336), pojem interkulturalnost pa se "nanaša na medsebojno povezovanje različnih (etničnih) kultur v družbi – razlikuje se od ideje multikulturalnosti, ker zajema spodbujanje medsebojnega delovanja in medsebojnega prežemanja kultur" (IMN, 1998, 85). Omenjeni pojmi so v zadnjem obdobju posebej povezani s pospešenim razvojem novih tehnologij, pogostih migracij, nastajanjem transnacionalne identitete in krepitvijo procesov globalizacije, s čimer se uveljavljajo univerzalne in evropske vrednote, pri katerih nacionalna nota izgublja pomen, poudarja pa se evropska povezanost, globalna kultura, recepcijska odprtost in komunikativnost.

Knjižnice v okolju multikulturalnosti

Najpomembnejši izziv, ki vpliva na same temelje današnje družbe, je interakcija različnih kulturnih, etničnih in verskih skupin kot tudi različnih družbenih manjšin in gibanj, ki tvorijo pisan mozaik nove globalne družbe. Slehera človeška skupnost mora težiti k pluralizmu in strpnosti, da bi preprečila konflikte, ki nastajajo zaradi ravnodušnosti do tujih potreb po izražanju določene identitete. Le tistim, ki so zrasli s svojo kulturo, se ni treba bati različnosti in lahko zavzamejo pozitiven odnos do kulturne izmenjave.

Knjižnice so ustanove (tukaj so posebej mišljene ljudske knjižnice), ki poleg zbiranja, urejanja in hranjenja knjižničnega gradiva, dajejo to gradivo v uporabo in igrajo pomembno vlogo pri zagotavljanju različnih informacijskih storitev, ne glede na starost, spol, etnično, versko ali kakšno drugo družbenokulturno različnost uporabnikov.

Ker s "skupnostjo" ni mišljena le večinska populacija ljudi ali samo en družbeni sloj, se prava vrednost knjižnic ne kaže zgolj v ohranjanju nacionalne kulture in tradicije, ampak tudi v demokratičnosti in socialni enakosti, kar je vgrajeno v temelje še posebej ljudskih knjižnic. V Iflinih in Unescovih smernicah za razvoj službe in storitev ljudskih knjižnic (HKD, 2003, 1) je zapisano, da ljudska knjižnica ".../ zagotavlja dostop do znanja, informacij in stvaritev domišljije s pomočjo vrste virov in služb, na voljo pa mora biti vsem članom skupnosti, ne glede na njihovo raso, nacionalnost, sta-

rost, spol, religijo, telesno prizadetost, ekonomski in zaposlitveni status in izobrazbo." Podobna določila so tudi v Iflinih smernicah za otroke (HKD, 2003a, 5) kot tudi v kopenhagenski deklaraciji (HBD, 2000, 15). K omejenim smernicam in deklaraciji je treba nujno dodati najnovejši Iflin Multikulturalni manifest za knjižnice – akt o ustvarjanju boljšega sveta (IFLA, 2007), ki z veliko zamudo nastaja šele na začetku 21. stoletja. Ob definiciji pojma kulture je v Manifestu predstavljen tudi pojem transkulturalnosti, interkulturalnosti, opozorjeno je na negativne aspekte razvoja družbe in na njihove posledice, obravnavana je vloga današnje knjižnice kot interkulturalnega komunikacijskega središča in prostora srečevanja. Pojem multikulturalne knjižnice se seveda ne nanaša zgolj na ljudske knjižnice, saj so knjižnične storitve namenjene tako večinskim kot manjšinskim skupinam. Iz tega izhaja, da na multikulturalne storitve ni treba gledati kot na neke specialne storitve. Celotne storitve zajemajo tudi storitve, ki so prilagojene kulturnim in jezikovnim namenom, s posebnim poudarkom na marginaliziranih skupinah, kot so begunci, azilanti, priseljenci, nacionalne manjšine pa tudi staroselsko prebivalstvo.

Cilj večkulturnih knjižnic je, da bi postale arene učenja, kulturna središča, prostori srečevanja, kraji oblikovanja mnenj in kraji aktivne integracije. Te cilje je mogoče doseči s pomočjo izobraženega osebja, s formiranjem multikulturalnih zbirk, storitev in večkulturnega pristopa, vse to pa v duhu knjižničnih manifestov, ki promovirajo večkulturnost: The IFLA Multicultural Library Manifesto, IFLA/UNESCO Public Library Manifesto, The IFLA Internet Manifesto. Cilj vseh navedenih smernic, priporočil in deklaracij je, da bi svetovna knjižničarska stroka kar največ prispevala k uresničitvi vizije. Naj navedem nekaj citatov iz večkulturnega manifesta: "knjižnice ne morejo same spremeniti sveta, lahko pa so glavni igralec pri spodbujanju sprememb" in sam manifest je "dokument, ki ga je mogoče uporabiti na zelo realen in praktičen način s ciljem, da bi vplivali na pozitivne spremembe." (IFLA, 1994)

Kar smo rekli, potrjuje, da je ena glavnih nalog, poslanstvo nas vseh in ne le ljudskih knjižnic, da ob prostem pristopu in služenju večinski kulturi služimo tudi večkulturnosti, večjezičnosti in drugim kulturnim različnostim, da morajo biti knjižnice kraji, kjer se ljudje zblížujejo in srečujejo, in središče skupnosti kot najbolj nevtralni prostor izmenjave idej, izražanja mnenj itd.

Primeri dobre prakse v svetu

Če želimo govoriti o primerih dobre prakse, nikakor ne moremo mimo držav t. i. Novega sveta – Avstralije, ZDA in Kanade – kjer je postala večkulturnost zaradi pomembnejše in strateško obravnavane politike priseljivanja stvar

vsakdanjega življenja, potreb, sinergijskega usmerjanja in na ta način vzorec pozitivne prakse.

Ko navajamo evropsko prakso, jo je koristno obravnavati v mentalnem kontekstu politične stihije številnih evropskih držav, narodov in manjšin. Zadnje čase smo priče številnih medkulturnih konfliktov (zadnji primeri so Francija, Nemčija, Belgija, balkanske države), ko so manjšinske pravice zapostavljene, ko se občuti strah pred dominacijo večinskega naroda, močnih verskih, ideoloških, jezikovnih, ekonomskih in drugih skupin. Občuti se pomanjkanje dialoga in komunikacije, kar generira nesporazume in konflikte. Teorije multikulturalnosti v praksi niso zaživele, niso strateško dovolj premišljene in lahko rečemo, da smo šele na začetku pozitivnih premikov.

Vseeno pa je treba v evropskem okviru poudariti velik napredek in vpliv večkulture prakse na Danskem, kjer osrednja knjižnica ponuja celovite zbirke nacionalnih književnosti; na Švedskem, kjer je v registru državne uprave vpisanih kar 84 jezikov (Ongini, 2001, 21); v Italiji, ki ima med vsemi evropskimi državami največ etničnih manjšin, njihove knjižnice pa so vključene v večkulturni projekt (Romamultiethnica, 2006).

Kot pozitiven primer večkulturnega in medkulturnega življenja ter knjižničnih večkulturnih storitev bi na prvem mestu izpostavil Avstralijo, kjer že dve desetletji obstaja vzgojno-izobraževalna večkulturna politika kot podpora zgodovinski in kulturni dediščini manjšin. Avstralska vlada finančno podpira vse javne institucije, ki skrbijo za večkulturnost, večjezičnost in multietničnost, med njimi tudi knjižnice. Znan je projekt "Collecting Multicultural Australia" (NLA, 2007), s katerim se uveljavlja zavest o nacionalni knjižnici in državnih knjižnicah kot avstralskih večkulturnih skupnostih in o njihovem prispevku k zbirki avstralske pisne dediščine.

Večkulturna ponudba kanadskih knjižnic in arhivov (genealoški in drugi viri, zbirke, mrežne postaje, portali) je prav tako upoštevanja vreden prispevek k večkulturnosti. Ustanovljen je urad z nazivom "Večkulturne iniciative", ki predstavlja središče večkulturnosti in razvoja elektronske mreže v službi geografske, jezikovne in kulturne raznolikosti vseh prebivalcev Kanade. (LAC, 2007)

Večkulturne knjižnične službe in storitve na Hrvaškem

Hrvaška je od nekdaj usmerjena v večkulturnost, ker se nahaja na križišču civilizacij, jezikov in kultur. Na osnovi načel mednarodnih zvez, knjižničarskih društev in institucij so bile konec leta 1980 na Hrvaškem ustanovljene osrednje knjižnice za nacionalne manjšine, ki po svojem programu, vlogi in nalogah pripadajo skupini ljudskih in

mestnih knjižnic. V okviru programov osrednjih knjižnic nacionalnih manjšin se, ob nabavi gradiva v jeziku manjšine, organizirajo tribune, predavanja, razstave, medknjižnična izposoja in drugo. S sklepom Vlade Republike Hrvaške iz aprila 2000 je Ministrstvo za kulturo prevzelo financiranje osrednjih knjižnic nacionalnih manjšin: plače zaposlenih in izvedbo programa.

Na Hrvaškem danes delujejo osrednje knjižnice nacionalnih manjšin za Italijane (Pula), Albance (Knjižnica in čitalnica Bogdan Ogrizović v Zagrebu), Čeha (Mestna knjižnica Bjelovar), Srbe (Prosveta Zagreb), Avstrijce (GISKO Osijek), Ruse in Ukrajince (KGZ Zagreb), Slovence (Mestna knjižnica Karlovac), Jude (Židovska občina Zagreb) in Madžare (Mestna knjižnica Beli Manastir).

Vloga osrednjih knjižnic nacionalnih manjšin se ne omejuje le na ohranjanje in razvijanje njihove kulturne dediščine, jezika, običajev ..., pač pa igrajo pomembno vlogo tudi pri različnih programih in pri povezovanju pripadnikov nacionalnih manjšin z drugimi državljani. V zadnjem obdobju se vse večja pozornost posveča izobraževanju strokovnega osebja in zaposlovanju pripadnikov nacionalnih manjšin, ki lahko najboljše razumejo potrebe in želje uporabnikov.

Žal preostale kategorije pripadnikov različnih kultur, kot so posamezni priseljenci, delavci na začasnem delu in drugi, nimajo gradiva v svojem jeziku in niso deležni posebnih knjižničnih storitev.

Glede na navedeno ne moremo zamolčati težavnih razmer za pripadnike nacionalnih manjšin na Hrvaškem v času domovinske vojne na začetku devetdesetih let 20. stol. oz. srbske agresije na Hrvaško, kar je pripeljalo do povečane občutljivosti za lastno identiteto, ki se je ob sprejemanju drugih etničnih skupnosti čutila ogroženo.

Večkulturnost v zadarski županiji in pri delu Mestne knjižnice Zadar

"Treba je prečkati reko." (Mak Dizdar)

Zadarska županija je eden bolj znanih hrvaških krajev, kjer je skozi zgodovino, še posebej pa neposredno po domovinski vojni, prihajalo do izrazitejše nacionalne nestrpnosti. Zadnje čase pa nastaja okolje tolerance do nacionalnih manjšin, o čemer priča tudi začetek izhajanja časopisa "Zadarski most prijateljstva", ki je prvi te vrste na Hrvaškem in del širšega projekta afirmacije nacionalne in kulturne identitete sedmih manjšinskih skupnosti, ki živijo in organizirano delujejo na področju županije. Cilj projekta je informiranje in izobraževanje najširše javnosti o dejavnosti, problemih, perspektivah in vseh drugih vprašanih, ki so pomembna za življenje vsake od nacionalnih manjšin

ter ob tem spodbuditi medsebojni dialog in prispevati k boljši integraciji manjšin v hrvaško družbo.

Tudi Mestna knjižnica Zadar je pri svojem delovanju sprejela in vgradila v svoje poslanstvo vlogo posrednika, povezovalca, graditelja novih mostov – zgradb duha, ki služijo človeku. Med 400 različnimi aktivnostmi, dogodki, okroglimi mizami, delavnicami, predavanji, projekti, srečanji in druženji različnih manjšin skozi celo leto, jih je najmanj 10 odstotkov posvečenih večkulturnemu in medkulturnemu delovanju. V naši praksi se trudimo uveljavljati strpnost, in sicer preko miroljubnega sožitja, da bi se približali srečnemu sprejemanju. To bi bil optimalni uspeh sožitja različnosti. Zato ni presenetljivo, da je Mestna knjižnica Zadar leta 2002 prejela Certifikat Inštituta odprte družbe kot modelna knjižnica na področju družbene vključenosti, že dvakrat pa je bila razglašena kot vzor v projektih Pulman in Pulman XT znotraj Evropskih smernic dobre knjižnične prakse.

Sklep

V sodobni družbi imajo knjižnice vse bolj opazno vlogo in prav interakcija z različnimi segmenti družbe jim prinaša višjo vrednost. Pohvalno je, da so organizatorji Konference COBISS 2007 na pragu Evropskega leta medkulturnega dialoga izbrali temo "COBISS – Podpora medkulturnemu dialogu" in na ta način ponudili priložnost in pogoje za dialog kultur, religij, jezikov, mentalitet ... med nami knjižničarji, da kot nosilci mostov dialoga kultur v svojih okoljih lahko spregovorimo o tem s kolegi iz desetih sosednjih držav. Le če smo na tem področju tudi osebno ozaveščeni, če spoznamo napredek na področjih večkulturnosti in medkulturnosti, napredek v kulturi dialoga in dialogu kultur v svetu, bomo v svojih državah, okoljih in knjižnicah, kjer delujemo, sposobni naše pozitivne ideje in naloge iz knjižničnega poslanstva prenesti tudi na naše uporabnike, potencialne uporabnike in državljane.

Glede na to, da primerov uspešnosti na področju večkulturnosti in medkulturnosti iz Avstralije, Kanade in ZDA zaradi specifičnosti teh držav ni mogoče prenesti v evropske razmere kot nekakšne recepte, bi bilo priporočljivo, da bi naša stroka k temu pojavu pristopila s posebno previdnostjo in potrpljenjem, saj se sicer lahko pojavijo nasprotni učinki, kot jih vidimo v nekaterih evropskih okoljih. Naj kot opozorilo navedem besede iz knjige "Dom, ki ga gradimo skupaj: obnova družbe", glavnega rabina Velike Britanije Jonathana Sachsa (2007), da v njegovi državi "večkulturnost ni pripeljala do integracije, ampak do segregacije, da politika svobode lahko zdrsnje v politiko strahu in da je britanska politika zastrupljena s politiko identitete. Manjšine in ogrožene skupine so se najprej borile za pravice, nato za posebno obravnavo in

ta proces se je začel z Judi, prevzeli pa so ga črnopolti, ženske in homoseksualci, da bi na koncu prišli do totalne delitve, ker poudarjanje kulture sili žrtve v eno skupino proti drugi, vsaka pa govori o bolečini, ranah, zatiranju in ponižanju, ki da je hujše kot pri drugih."

In na koncu bi vsem nam priporočil tri najpomembnejše in edino uspešne besede, ki imajo nadnaravno moč, ko zaživijo v praksi vsakdanjega življenja: strpnost, strpnost in še enkrat strpnost. Potem ne bo več tako pomembno "čigava je ta pesem" – srbska, bolgarska ali makedonska, pač pa, da vzbuja zvonec in sladko radost pri vseh, ki ji prisluhnejo. In ne bo več bistveno, čigav je Nikola Tesla, ampak bo glavno spoznanje, kako koristni so njegovi izumi za celo človeštvo. Takih primerov seveda lahko naštejemo zelo veliko.

Reference

- [1] Dragojević, S. (1999). Multikulturalizam, interkulturalizam, transkulturalizam, plurikulturalizam suprotstavljeni ili nadopunjavajući koncepti. V: J. Čačić-Kumpes (ur.) Kultura, etičnost, identitet. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
- [2] HBD (2000). Kopenhaška deklaracija. HBD Novosti 14, 15.
- [3] HKD (2003). IFLA-ine i UNESCO-ove smjernice za razvoj službi i usluga. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo.
- [4] HKD (2003a). Smjernice za knjižnične usluge za djecu. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo.
- [5] IFLA (2007). The IFLA Multicultural Library Manifesto. Den Haag: IFLA.
- [6] IMN (1998). Leksikon migracijskog i etničkog nazivlja. Zagreb: Školska knjiga.
- [7] LAC (2007). Multicultural resources and services. Dostopno na: <http://www.collectionscanada.gc.ca/index-e.html>.
- [8] NLA (2007). National Library of Australia. Dostopno na: <http://www.nla.gov.au/>.
- [9] Ongini, V. (2001). Lo scaffale multiculturali. Milano: Mondadori.
- [10] Perotti, A. (1995). Pleoaje za interkulturalni odgoj i obrazovanje. Zagreb: Educa.
- [11] Romamultietnica (2006). Guida alla città interculturale. Dostopno na: <http://www.romamultietnica.it/inside.asp?id=195>.
- [12] Sachs, J. (2007). The home we build together: Recreating society (Moving beyond multiculturalism). London: Continuum International Publishing Group.
- [13] Spajić-Vrkaš, V. (2001). Obrazovanje za ljudska prava in demokraciju: interdisciplinarni riječnik. Zagreb: Hrvatsko povjerenstvo za UNESCO.

Iz hrvaščine prevedel Franci Pivec.

Ranko Risojević (Narodna in univerzitetna biblioteka Republike Srbske, Banja Luka): Multi-kulturnost, kohabitacija, knjižnice

Kontaktni naslov: risko@blic.net

Kratek prispevek bom začel z razmišljanjem znanega francoskega teoretika Dominiqua Voltona o samem pojmu večkulturnosti in o njegovi vprašljivi uporabi: "Prednost dajem besedi kohabitacija, ki je skromnejši od večkulturnosti. Večkulturnost pomeni sposobnost neke družbe, da učinkovito razrešuje odnose med različnimi skupnostmi, kar se praktično nikjer ne dogaja. Obstaja pa tolikšno nezaupanje, tolikšno nerazumevanje in nepoznavanje med ljudmi, da je zahteva po mirni kohabitaciji povsem realističen pristop. Pri tem je treba razumeti, da ne gre za vzpodbujanje ločevanja. Odnos je enak kot v OZN. Gre zgolj za to, da bi prepoznali kulture in jih vpisali v demokratični okvir."

Vzemimo primer Belgije, kjer se problemi med obema skupnostima vlečejo že od samega nastanka države, te dni pa so kulminirali v popolno ločitev. Tukaj je projekt multikulturnosti povsem odpovedal, nezaupanje je naredilo svoje in ne moremo več govoriti niti o kohabitaciji. Podobno bi lahko rekli za prostor nekdanje Jugoslavije, ki ji tudi nikoli ni uspelo ustvariti resničnega večkulturnega okolja. Možno kohabitacijo so sistemsko oz. načrtno uničevali v prvi svetovni vojni, v drugi svetovni vojni in v nedavnih lokalnih vojnah.

Tema oz. podtema letošnjega srečanja COBISS je obenem ohrabrujoča in spodbudna, vendar pa tudi tako pogosto zlorabljena, da začenja vzbujati nelagodje pri ljudeh z občutljivejšim želodcem. Zakaj? Prostor nekdanje Jugoslavije je primer kršitve vseh vrst človekovih pravic, ne le v nedavnih vojnah, ampak tudi v miru, ne glede na to, kako te pravice definiramo in razporejamo. Nekdo je to naredil in še dela tako grobo, tako arogantno, da zavrača vsakršen razgovor o tem, kaj počne, kar drugi doživljajo kot kršitev elementarnih pravic, in šele zunanji dejavniki lahko vzpostavijo nekakšno ravnovesje. Glas razuma nima pri tem nobene teže. Številni politiki, pa ne le oni, ampak tudi njim privrženi kulturniki, se obnašajo kot skrajni šovinisti – z omejevanjem pravic drugih skušajo razširiti lastne pravice, kar opravičujejo z dolgoletno zapostavljenostjo. Nedavno opravljene analize učbenikov v BiH na področju t. i. skupine nacionalnih predmetov so pokazale katastrofalno stanje prav pri priznavanju človekovih pravic in spoštovanju strpnosti in medsebojnega razumevanja. Revizija zgodovine se širi na obdobja, ko sta bila tukaj dva velika imperija, proti katerima so se borili vsi zaslužnjeni narodi – danes se ta boj negira, potvarja, avtorji knjig, ki so bile do včeraj osnova nacio-

nalne skupine predmetov, pa so označeni kot zagovorniki terorizma. (Organizirano je bilo celo srečanje o sovraštvu v delih Iva Andrića.) V takšni atmosferi medsebojnega nezaupanja, ksenofobije in šovinizma je zelo težko kjer koli vzpostaviti večkulturno politiko in to velja tudi za knjižnice, ki se morajo podrežati državni politiki.

Ne govorim o manjšinskih pravicah, kar je tema našega srečanja, pač o pravicah do včeraj konstitutivnih narodov in t. i. narodnosti, ki se še naprej kršijo po načelu zakona močnejšega, ki je le-te skupine spremenil v manjšine brez pravic. Primerov je veliko, od Slovenije do Makedonije, sam pa bi se osredotočil na področje, ki ga bolje poznam in kjer so opravili in še opravljajo različne vrste etničnih in kulturnih inženiringov. Prihaja do negacije jezikov, ki so še do včeraj obstajali kot edini legitimni, s pravico močnejšega oz. najštevilčnejšega naroda pa se vsiljujejo doslej – milo rečeno – lingvistično neutemeljeni novi jeziki brez konsenza.

Bosna in Hercegovina je glede tega paradigmatična država. Njeno nerazvito knjižničarstvo se sooča s številnimi problemi, med katerimi je tudi osrednji problem definiranja jezika in književnosti ne le za lastne pisatelje, ampak tudi za pisatelje sosednjih držav – Hrvaške in Srbije. Pojavlja se tendenca vsiljevanja bosanskega jezika (o katerem med jezikovnimi strokovnjaki v BiH še ni dogovora) kot nekakšnega nadjezika ali nadomestnega jezika za nekdanji srbohrvaški jezik, čeprav sta hrvaščina in srbsčina poleg bosanščine priznana kot konstitutivna jezika v BiH. Na ta način se osrednji pisatelji hrvaške in srbske književnosti pretvarjajo v pisatelje bosanskega jezika. Pod pritiskom politike se knjižničarji pri tem obnašajo kot ponujena roka.

Pojasnila, da gre vendar le za en sam jezik, ne morejo sprejeti vsi tisti, ki menijo, da je s tem negirana pravica določenega naroda do lastnega jezika, z njegovimi bistvenimi posebnostmi in možnostjo, da se razvija. Bosanščina ne more biti nadjezik, pač pa le eden od jezikov, ki ga govorijo Bošnjaki in vsi tisti, ki se sami tako deklarirajo. S tem je povezan problem definiranja književnosti, saj se uporabljajo značnice, ki mednarodno niso sprejete (npr. značnica bosanskohercegovska književnost, čeprav obstajajo znotraj te skupine tri ločene književnosti v BiH, kar pa se pri katalogizaciji ne upošteva).

Vojno dogajanje na ozemlju bivše Jugoslavije je bilo strašno. Toda tudi še danes se nismo povsem oddaljili od njega. Iz mnogih knjižnic so izginile knjige pisateljev, ker narod, ki mu pripadajo, ni zaželen v določenem okolju. Ali pa je nezaželen le jezik ali pisava. Argumentu o zavrženem bogastvu se zoperstavlja šovinistično pojasnilo, da so v ozadju prikriti velikodržavni projekti. Znani so številni primeri, ko so knjižnice do

te mere osiromašene, da so ostale brez pomembnih del svetovnih avtorjev samo zato, ker so njihovi prevajalci, založniki ali pisava v nasprotju z merili „novega“ časa. Pri tem je zgodba o pravicah t. i. manjšin le začimba za hrano ali pa niti to. Nacionalne manjšine so pridobile nekakšen pomen le v tisti meri, v kateri so nekdanji enakopravni narodi izgubili svoj pomen. Tekmujemo v tem, kdo bo imel boljši odnos do Romov, Italijanov, Čehov, Poljakov itd., zanemarjamo pa potrebo, da bi najprej zadovoljili konstitutivne narode. Banjaluka glede tega ni nobena izjema, čeprav se njena knjižnica lahko pohvali s korektnim odnosom do starega knjižničnega fonda, ki je v celoti ohranjen. Vendar pa obnova tega fonda ne spremlja vsega tistega, kar se pomembnega zgodi v založništvu Zagreba in Sarajeva; po eni strani nimamo zadostnih sredstev za nabavo, po drugi strani pa ni več izmenjave med knjižnicami. Dnevni in tedenski časopisi tega ne morejo nadomestiti. V nasprotju s tem pa je odnos mesta do nacionalnih manjšin vzoren.

Naš mestni načelnik je prejel evropsko nagrado za projekt integriranja in podpore romski skupnosti. Več združenj nacionalnih manjšin ima zelo dobro organizirane klube, ki jim je mesto opremilo prostore, galerije in knjižnica pa rade sprejemajo razstave, ki jih organizirajo njihove ambasade. S tem več pridobijo meščani Banjaluke kot pa same nacionalne skupnosti. Te so danes zgolj ostanki nekdanjega večkulturnega avstroogrškega imperija. Takrat so veliko prispevale k razvoju prosvete, znanosti in kulture v prostoru BiH, npr. „Školski vjesnik“, ki je izhajal od leta 1894 do druge svetovne vojne in je bil pomembna tribuna za izpopolnjevanje prosvetnih kadrov te pokrajine. Sedaj smo ta časopis digitalizirali in s tem omogočili vpogled, kako je v resnici potekal razvoj te družbe – brez sleherne politikantske revizije tistega obdobja.

Kaj še lahko naredimo v naših knjižnicah in kaj počnemo? Svetovna praksa, posebej kanadska, daje prednost mestnim knjižnicam kot servisom za učenje in promocijo t. i. drugega jezika, ki je dejansko materni jezik, ob predpostavki, da je uradni jezik države pač prvi jezik. Ne podpirajo zasebnih knjižnic (ki seveda niso prepovedane, so pa izključno v domeni zasebne prakse določenih skupin, predvsem nacionalnih in verskih), pač pa omogočajo, da se v mestnih knjižnicah zbirke razvijajo glede na potrebe teh skupin. Proračuni to zelo dosledno spremljajo. Organizirajo tudi ustvarjalne delavnice, na katerih se sestajajo člani teh skupnosti. Kanadske knjižničarje preseneča skromno odzivanje skupnosti, ki izvirajo iz prostora nekdanje Jugoslavije, ker niso zainteresirane za takšne dejavnosti, čeprav so v svoji nekdanji državi ekstremno podpirale nacionalizem. Sodelovanje z resornimi ministrstvi v teh državah je zelo slabo, zato tudi ni mogoče pridobiti knjig in spremljajočega gradiva za knjižnice v Kanadi.

Pred nami je zahteva, da takšno prakso uvedemo v knjižnice kot svojo obveznost. Formiranje zbirk nacionalnih manjšin in organiziranje njihovega druženja v čitalnicah bo obogatilo knjižnično ponudbo in prispevalo k razvijanju zaupanja te skupnosti v državo, katere pripadniki so. Predvsem pa moramo iz knjižnične prakse odstraniti sovražstvo, nestrpnost in ksenofobijo.

Iz srbsčine prevedel Franci Pivec.